

شناسایی شایستگی‌های معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر: تحلیلی کیفی بر مبنای دیدگاه صاحب‌نظران موضوعی

مریم پیرعباس‌بلاغی^۱

کارشناسی حوزوی

لیلا ابراهیمیان

کارشناسی علوم حوزوی

زهرا غلامی

کارشناسی علوم حوزوی

زهرا پاکدل

کارشناسی علوم حوزوی

چکیده

یادگیری مادام‌العمر به عنوان یکی از مهم‌ترین توانمندی‌های مورد نیاز معلمان در عصر جامعه اطلاعاتی نقش بسزایی را در پیشرفت فردی آنها ایفا می‌کند. هدف پژوهش حاضر شناسایی شایستگی‌های معلم برای یادگیرنده‌ای مادام‌العمر شدن بر مبنای تحلیل دیدگاه صاحب‌نظران ایرانی این حوزه است. این مطالعه به روش کیفی با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و تحلیل محتوای کیفی با رویکرد قیاسی انجام شده است. جامعه پژوهش شامل متخصصان و صاحب‌نظران عرصه یادگیری مادام‌العمر هستند که در مجموع ۱۵ نفر از آنها، به روش نمونه‌گیری گلوله برفی، انتخاب و آرا و نظرات آنها تجزیه و تحلیل شد. تحلیل کیفی نتایج حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه‌ی علوم تربیتی نشان داد که شایستگی‌های معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر مستلزم توجه به ۳ مقوله اصلی و ۱۵ زیر مقوله است. موضوعات اصلی شامل؛ شایستگی‌های شناختی و فراشناختی (۶ زیر مقوله)، شایستگی‌های فنی (۶ زیر مقوله) و شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی (۳ زیر مقوله) است. در راستای کسب شایستگی‌های مورد نیاز برای معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر، ضروریست که برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش با بازنگری در برنامه‌های درسی دانشجو معلمان بستر لازم را برای حرکت به سوی تربیت معلمان کارآمدتر و لایق‌تر فراهم نمایند.

واژگان کلیدی: یادگیرنده مادام‌العمر، شایستگی‌های شناختی و فراشناختی، شایستگی‌های فنی، شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی

^۱ نویسنده مسئول: daneshtiti@gmail.com

به کمک فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، علم به گونه‌ای برق آسا دامنه‌های خود را می‌گستراند و دگرگونی‌های فزاینده در ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها ایجاد می‌کند (سامپایو، ۲۰۰۸). با وجود این تغییرات سریع، تطبیق با شرایط جامعه اطلاعاتی بسیار ضروری است (دمیرل و آکویورلو، ۲۰۱۷). به همین دلیل یادگیری مادام‌العمر یکی از مهم‌ترین توانمندی‌های مورد نیاز در عصر جامعه‌ی اطلاعاتی شناخته می‌شود (نوردسترام، ۲۰۰۹: ۱۱).

یادگیری مادام‌العمر نوع جدیدی از یادگیری است که به یادگیری برای زندگی و یادگیری از طریق زندگی اشاره دارد. این نوع از یادگیری، انعطاف‌پذیر، متنوع و در دسترس، در زمان‌ها و مکان‌های مختلف است (انجمن یادگیری مادام‌العمر کوئینزلند، ۲۰۱۵) و به افراد، قدرت کسب دانش، ارزش‌ها، مهارت‌ها و فهمی را می‌دهد که در سراسر زندگی به آنها نیاز دارند (کالینز، ۲۰۰۹). در واقع فرآیندی از کسب دانش، از گهواره تا گور بدون محدود کردن آن به دوره زمانی مشخص یا به مدرسه یا سازمان معینی است (کولاک اوغلو، ۲۰۰۲). یادگیری مادام‌العمر شکاف‌های موجود در فرآیند یاددهی-یادگیری را با استفاده از روش‌های مدرن و متنوع انتشار دانش در میان گروه‌های سنی مختلف یادگیرنده پر می‌کند (دالیوال، ۲۰۱۵). کالینز (۲۰۰۹) پرداختن به یادگیری مادام‌العمر را به عنوان یادگیری مداوم، همکاری، خودراهبر، فعال، شامل گستره‌ی موضوعی و مثبت با قابلیت کاربرد در زندگی عملی تعریف می‌کند و آن را عنصر اساسی زندگی در قرن حاضر می‌داند. از نظر او این یادگیری، درک زندگی و نوعی دانش شخصی، برای دستیابی به دانش و مهارت‌های جدید و سرمایه‌گذاری برای ایجاد کردن و شناختن زیبایی‌های جدید جهان، یک عادت یادگیری و یک سبک رفتاری است.

یک یادگیرنده مادام‌العمر ایده‌آل باید دانش، مهارت‌ها و آمادگی برای یادگیری مادام‌العمر را در اختیار داشته باشد و معلم مهم‌ترین نقش را در فراهم سازی شرایط مناسب برای این نوع یادگیری ایفا می‌نماید (کناپر و کراپلی، ۲۰۰۰). معلمان یکی از عواملی هستند که باید متناسب با تغییرات و دگرگونی‌های جهان امروز تغییر یابند و دانش خود را دائماً بروز کنند. بنابراین، آموزش آنان در طول زمان یک نیاز دائمی است و هویت حرفه‌ای معلمان نیاز مبرم به بازسازی مجدد و یادگیری مادام‌العمر دارد (مورنو و اورتگانو، ۲۰۰۷). معلمی که یادگیرنده مادام‌العمر است، آگاهی زیادی درباره‌ی ارتباط بین یادگیری و زندگی واقعی دارد و نیازش به یادگیری مادام‌العمر را شناسایی می‌کند و برای درگیر شدن در فرآیند یادگیری برانگیخته می‌شود (دالیوال، ۲۰۱۵).

از مجموع تعاریف و ویژگی‌های مطرح شده برای یادگیری مادام‌العمر چنین استنباط می‌شود که یادگیری مادام‌العمر نیازمند مجموعه‌ای از قابلیت‌ها و توانمندی‌های نهادینه شده در فرد است، نه توانایی‌هایی که به طور ناگهانی و در مدت زمان کوتاهی به دست می‌آیند. اگر افراد از همان دوره ابتدایی و مقدماتی و یا حتی قبل از آن، به مجموعه‌ای از شایستگی‌های لازم برای ادامه دادن به یادگیری مجهز نشوند، بدیهی است تجهیز آن‌ها به این قابلیت‌ها در دوره‌های بعد به سختی امکان‌پذیر خواهد بود (کناپر و کراپلی، ۲۰۰۱). این شایستگی‌ها، فعالیت‌ها، رفتارها و نتایجی است که فرد در انجام کاری از خود آشکار می‌سازد و به توانایی فرد در قالب دانش، نگرش و مهارت در انجام نظام‌مند کار به صورت یکپارچه تأکید دارد (راهایو، ۲۰۰۲).

2. Sampaio

3. Demirel & Akkoyurlu

4. Nordstrom

5. Lifelong learning council Queensland

6Collins

7Colakoglu

8Knapper & Cropley

9Moreno & Ortegano

1 Dhaliwal 0

1 Knapper & kropley 2

1 . Rahayu

همکاران، ۲۰۱۸). به عبارتی شامل مؤلفه‌های شناختی، مهارتی و عاطفی - دانش، مهارت، نگرش، ارزش‌ها و اخلاق - بوده و برای نقش معلمی مورد تأکید است (نوسیاینن^۳ و همکاران، ۲۰۱۸).

کمیسیون اروپا^۴ (۲۰۱۷) مهارت‌های لازم برای یادگیری در قرن ۲۱ را سواد ارتباطات و تشریح مساعی، سواد اطلاعاتی، سواد رسانه، سواد تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، تفکر انتقادی و حل مسأله، آگاهی جهانی، سواد مدنی و مهارت‌های متقابل فرهنگی - اجتماعی معرفی می‌کند. مای و رایلی دوکت^۵ (۲۰۱۶) مجموعه‌ای از مهارت‌ها از جمله مهارت‌های تکنولوژیکی، شایستگی‌های ارتباطی، مدیریت زمان و مهارت‌های سازماندهی، مهارت‌های کامپیوتر و توانایی کار کردن مشارکتی را برای یادگیری مادام‌العمر ضروری دانسته‌اند.

کربی، کناپر و اگناتف^۶ (۲۰۱۰) برای یادگیرندگان مادام‌العمر ۵ ویژگی؛ تنظیم کردن اهداف، به کارگیری دانش و مهارت‌های مناسب، درگیر شدن در خودراهبری و خودارزیابی، تعیین اطلاعات مورد نیاز و تطبیق دادن استراتژی‌های یادگیری با شرایط مختلف را برشمرده‌اند. تائو^۷ و همکاران (۲۰۰۹) داشتن چشم اندازهای وسیع، سواد اطلاعاتی، دارا بودن مجموعه‌ای از مهارت‌های یادگیری، توانایی تنظیم برنامه یادگیری و مدیریت زمان و ارزش‌گذاری بر آموخته‌های گذشته را از ویژگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر معرفی می‌کند. به نظر وو^۸ (۲۰۰۴) شایستگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر: توسعه توانایی‌های یادگیری، انجام درست برنامه، مدیریت زمان، استفاده از راهبردهای مختلف یادگیری از جمله یادگیری تیمی، یادگیری خودراهبر، ارزیابی یادگیری و ... است. لی و تسای^۹ (۲۰۰۷) شایستگی‌های یادگیرنده مادام‌العمر را، آگاهی نسبت به خود، آگاهی نسبت به یادگیری، توانایی شناختی و توانایی بازیابی اطلاعات، ایجاد برنامه یادگیری، توانایی در استفاده از راهبردهای یادگیری، تلفیق منابع یادگیری و برنامه‌ریزی و مدیریت زمان یادگیری، یادگیری جمعی، ارزشیابی یادگیری و تفکر و انتقال یادگیری، می‌دانند. فیلد^{۱۰} (۲۰۰۳) مجموعه مهارت‌های یادگیرنده مادام‌العمر را شامل؛ جستجو در محیط‌های الکترونیکی و کتابخانه‌ها، مطالعه و استراتژی‌های یادگیری (تاکتیک‌های یادگیری و به خاطر سپاری اطلاعات)، مهارت‌های فراشناختی (خودآگاهی، خودنظارتی و خودتنظیمی)، مهارت‌های تفکر سطوح بالا (تفکر انتقادی، استدلال، تفکر درباره سیستم‌های یادگیری)، مهارت‌های یادگیری خود راهبر و مهارت‌های ارتباطی (سخن گفتن، خواندن، نوشتن و گوش دادن) می‌داند. در مطالعه محمدی مهر و همکاران (۱۳۹۰) شایستگی‌های مورد نیاز یادگیری مادام‌العمر دانشجویان، پنج شایستگی؛ آگاهی و نگرش به پویایی علم و دانش پزشکی، مهارت یادگیری خودراهبر، مهارت طبابت مبتنی بر شواهد، مهارت‌های ارتباطی حرفه‌ای، و مهارت یادگیری تلفیقی و بین حرفه‌ای معرفی شد.

هورسن^{۱۱} (۲۰۱۳) در پژوهشی با پاسخگویی به دو سوال: چه کارهایی باید انجام داد تا مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر در معلمان قوی‌تر شود؟ و کدام عوامل مؤثرند تا معلمان یادگیرنده مادام‌العمر شوند؟ نشان داد که مشکلات مالی، سیاست‌های آموزشی و نیم‌رخ یادگیرنده، به نظر می‌رسد که در فرآیند یادگیری مادام‌العمر معلمان مؤثر باشد. به علاوه، معلمان، وزارت آموزش و پرورش، متخصصان و مؤسساتی که معلمان را آموزش داده‌اند، هر یک، روش‌های خود را به کار گرفته‌اند تا معلمان مطالعات مؤثری در جهت قوی کردن مهارت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز یادگیری مادام‌العمرشان داشته باشند.

¹ . Nousiainen 3
¹ . European Commission 4
 1Mi & Rieley Doucet
 1Kirby, Knapper & Egnatoff
 1Tao
 1&u
 1Li & Tsai
² . Field 0
² . Hursen 1

در قرن ۲۱ بسیاری از دولت‌ها، سیاستگذاران و تصمیم‌گیرندگان به این نتیجه رسیده‌اند که رویکرد یادگیری مادام‌العمر برای حل مشکلات عمده اقتصادی و اجتماعی مورد نیاز است (اوالوس، ۲۰۱۱^۲). لذا نظر به اهمیت یادگیری مادام‌العمر در چشم‌انداز جوامع دانایی محور، این موضوع در رأس استراتژی‌ها و سیاست‌های آموزشی و به عنوان یک مؤلفه در توسعه حرفه‌ای معلمان مورد تأکید است (جارویس، ۲۰۱۲^۳)، و از رسالت‌های آموزش عالی و به ویژه مراکز تربیت معلم، تحقق شایستگی‌های مورد نیاز یادگیری مادام‌العمر در مخاطبان است (نسبیت و همکاران، ۲۰۰۷^۴). بر این اساس، تجهیز معلمان به پرورش شایستگی‌های مورد نیاز یک یادگیرنده مادام‌العمر بودن، باتوجه به نقش محوری آن‌ها در تربیت نسل آینده و پرورش یادگیرندگان مادام‌العمر بیشتر، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد (دالیوال، ۲۰۱۵). در ایران نیز در تمام اسناد فرادستی در زمینه آموزش مانند؛ نقشه جامع علمی کشور، سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش، قانون برنامه پنج ساله توسعه، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، و برنامه درسی ملی، بحث آموزش مادام‌العمر بیان شده است و به مانند بسیاری از کشورها و در جهت همکاری با سازمان یونسکو، کرسی معلمان به عنوان یادگیرندگان مادام‌العمر (تأسیس در سال ۱۳۹۴)، در دانشگاه فرهنگیان برای آموزش دانشجو معلمان تشکیل شده است. اما همچنان یکی از عمده چالش‌های پیش رو در زمینه یادگیری مادام‌العمر در ایران عدم توسعه مستمر شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان و کارکنان آموزشی است (کمسیون ملی یونسکو در ایران) (بخش آموزش، ۱۳۹۲). بنابراین با توجه به اهمیت و ضرورت یادگیری مادام‌العمر اگرچه در قوانین، متون و پژوهش‌های متعددی به اهمیت پرداختن به یادگیری مادام‌العمر در بین معلمان در ایران تصریح شده است، ولی احصاء شایستگی‌های مورد نیاز برای یادگیری مادام‌العمر در معلمان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین پژوهش حاضر با بهره‌گیری از مطالعه کیفی به دنبال شناسایی شایستگی‌های مورد نیاز یک معلم برای یادگیرنده مادام‌العمر شدن از دیدگاه صاحب‌نظران این حوزه در ایران است تا بتواند بر اساس این نتایج، راه کارهای لازم را به برنامه‌ریزان درسی برای حرکت به سوی تربیت معلمان کارآمدتر و لایق‌تر پیشنهاد نماید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر طرح جزء پژوهش‌های کیفی و مطالعات موردی با رویکرد اکتشافی - توصیفی است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه متخصصان و صاحب‌نظران عرصه‌ی علوم تربیتی است. حجم نمونه پژوهش ۱۵ نفر است که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی، از بین صاحب‌نظران حوزه‌ی علوم تربیتی، افرادی با تحصیلات دکتری و بالاتر که از یک سو دارای تخصص، تجربه یا تألیف در حوزه‌ی یادگیری مادام‌العمر و از سوی دیگر در حوزه‌ی تدریس و معلمی دارای تجارب ارزنده و دانش کافی بودند، انتخاب شدند، سپس، از هریک از افراد شرکت‌کننده درخواست شد، شرکت‌کننده بعدی در پژوهش را معرفی کنند و تا جایی ادامه یافت که در دو مصاحبه آخر مطالب تکراری شد و اصطلاحاً به نقطه اشباع رسید. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته، شامل یک سؤال اصلی و سه سؤال فرعی، به مدت ۳۰ تا ۴۵ دقیقه، جمع‌آوری گردید.

سوال اصلی: شایستگی‌های مورد نیاز یک معلم برای یادگیرنده مادام‌العمر شدن کدام است؟

سوال‌های فرعی:

۱- معلم برای یادگیرنده مادام‌العمر شدن چه توانایی‌های ذهنی باید پیدا کند؟

²Avalos

²Jarvis

². Nesbit & et al

² Iranian National Commission for UNESCO

۲- یک معلم یادگیرنده مادام العمر در ارتباط با یادگیری خود چه توانمندی‌هایی باید داشته باشد؟

۳- معلم برای یادگیرنده مادام العمر شدن از لحاظ اجتماعی و فرهنگی باید چگونه باشد؟

سؤال‌های مصاحبه ابتدا توسط پژوهشگر با در نظر گرفتن ادبیات پژوهش تهیه و سپس توسط ۵ تن از صاحب‌نظران حوزه‌ی علوم تربیتی که در زمینه روش‌های پژوهش نیز اطلاعات کافی داشتند، بررسی و براساس نکات پیشنهادی آنان، اصلاح گردید. قبل از شروع مصاحبه با مصاحبه شونده‌گان در مورد؛ اهداف پژوهش، علت ضبط و ثبت مصاحبه‌ها، مشارکت داوطلبانه و محرمانه ماندن اطلاعات و هویت و اطلاعات شخصی مصاحبه شونده، توضیحات لازم داده شد و نسبت به رعایت کامل ملاحظات اخلاقی اطمینان حاصل گردید. در حین مصاحبه برای روشن سازی منظور مصاحبه شونده‌گان از سؤالات پیگیر استفاده شد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تحلیل محتوای کیفی با رویکرد قیاسی استفاده شد. بدین منظور، متن هر مصاحبه چندین بار مطالعه و با استفاده از روش تحلیل محتوا به تقلیل داده‌های حاصل از مصاحبه پرداخته و به آن ساختار و نظام داده شد، به طوری که از ۲۳۸ کد اولیه استخراج شده، در آخر ۳ مقوله اصلی و ۱۵ زیر مقوله فرعی استخراج شد. نام‌گذاری مقوله‌های به دست آمده با توجه به اصطلاحات موجود در پیشینه نظری، زبان مورد استفاده متخصصان و همچنین تحلیل پژوهشگر انجام شد.

برای حصول اطمینان از روایی پژوهش، از روش بررسی توسط اعضاء استفاده شد و بخشی از یافته‌ها در اختیار ۶ نفر از مصاحبه شونده‌گان قرار داده شد تا تحلیل او را بررسی کنند. به زعم این افراد، یافته‌های پژوهش بازتاب دیدگاه‌ها و نظرات آن‌ها بوده است. جهت حصول اطمینان از اعتبار پژوهش، کدهای استخراج شده مورد بازبینی و تأیید ۵ محقق در حوزه‌ی پژوهش‌های کیفی قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق

مصاحبه شونده‌گان در پژوهش از صاحب‌نظران حوزه‌ی علوم تربیتی با رتبه علمی استاد (۵ نفر) و دانشیار (۱۰ نفر) و سابقه کار آموزشی بین ۳ تا ۲۲ سال بودند که از این تعداد ۷ نفر زن و ۸ نفر مرد بودند. بنابراین طیف مناسبی از اساتید برای مصاحبه دعوت شدند. بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش، از نظر مصاحبه شونده‌گان، معلم برای یادگیرنده مادام العمر شدن مستلزم برخورداری از سه مقوله اصلی شامل؛ شایستگی‌های شناختی و فراشناختی (۶ مقوله فرعی)، شایستگی‌های فنی (۶ مقوله فرعی) و شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی (۳ مقوله فرعی) و ۱۵ مقوله فرعی است که در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: مقوله‌های اصلی و فرعی شایستگی‌های معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی
شایستگی‌های شناختی و فراشناختی	تفکر
	تفکر نقادانه
	خلاقیت
	مهارت فراشناختی
	یادگیری خود راهبر
	خودتنظیمی

کارآفرینی	شایستگی های فنی
مدیریت دانش	
مهارت فناوریانه	
مهارت پژوهش	
راهبردهای مطالعه و یادگیری	
تسلط بر زبان انگلیسی	
مهارت ارتباطی	شایستگی های اجتماعی و فرهنگی
مهارت فرهنگی	
شبکه سازی	

مقاله اصلی ۱؛ شایستگی های شناختی و فراشناختی

بر اساس نتایج به دست آمده از مصاحبه ها، این مقوله شامل ۶ زیر مقوله ی؛ مهارت تفکر، مهارت تفکر نقادانه، خلاقیت، مهارت فراشناخت، یادگیری خود راهبر و خود تنظیمی است. مقوله های فرعی و نمونه هایی از نقل قول ها به شرح ذیل می باشد؛

مقاله فرعی ۱-۱: مهارت تفکر

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۹ نفر این زیر مقوله را معرفی کردند. شرکت کنندگان مهارت تفکر را به عنوان لازمه یادگیری مادام العمر می دانند: «دشواری های اجتماعی، فرهنگی، پیچیدگی های تکنولوژیکی و ... مسائل پیچیده و چندوجهی را برای بشر امروز به وجود آورده است که رویارویی با آن ها و حل آن ها نیازمند انسان های متفکر بوده و بر لزوم توجه به تفکر افزوده است» (م ۸). زیرا «هنگامی که انسان با مسأله ای روبرو می شود با کمک مهارت های تفکر خود دست به حل آن می زند» (م ۱۱). بدین منظور از «تجارب گذشته در ارتباط با مسأله جدید کمک می گیرد و دست به مقایسه ی پیش آموخته ها با موقعیت جدید می زند» (م ۱۴). «توانایی تجزیه و تحلیل اطلاعات جدید و استنباط و استنتاج» (م ۱۱) به وی قدرت حل مسائل را می دهد و بدین ترتیب به دانشی نو دست می یابد.

مقاله فرعی ۱-۲: تفکر نقادانه

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۰ نفر در خصوص این مقوله اتفاق نظر داشتند. افراد برای رویارویی با حجم وسیع اطلاعات باید به توانایی ارزیابی آگاهانه و موشکافی شواهد که همان تفکر انتقادی است به منظور دستیابی به یک قضاوت و نتیجه گیری صحیح مجهز شوند. این مهارت همان « توانایی افراد برای به چالش کشیدن تفکراتشان است» (م ۶) که باعث می شود افراد «به کاربرد و تجزیه و تحلیل اطلاعات بپردازند» (م ۸). «افرادی که دارای تفکر انتقادی باشند، از نظر اجتماعی موفق تر خواهند بود» (م ۳) زیرا این گونه افراد دارای استقلال فکری هستند. این مهارت سبب می شود که «همواره افراد با نگاهی نقاد دیدگاه های خود را بررسی کنند» (م ۷) و بر اثر اعتلای قوه ی استدلال خود، همواره منشا جدیدی را برای یادگیری بیابند. این گونه افراد دارای یک کنجکاوی ذاتی اند و دائما در جستجوی حقیقت بر می آیند. چنین فردی یک یادگیرنده مادام العمر است. نظر به اهمیت تفکر انتقادی در محافل آموزشی، معلم به عنوان عنصر اساسی در نظام آموزشی باید دارای این خصیصه بوده و آموزش و پرورش با رویکرد انتقادی را به عرصه عمل بکشانند.

مقوله فرعی ۳-۱: خلاقیت

از ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۰ نفر به این مقوله اشاره داشتند. خلاقیت، فعالیتی فکری و در عین حال مبتنی بر اطلاعات است. مصاحبه شونده کد ۵ بیان می‌کند «خلاقیت توانایی خلق اندیشه‌های منحصربفرد برای یک مسأله است، بنابراین برای حل مسأله و مواجهه با زندگی روزمره فرد لازم است...». خلاقیت «فرصت توسعه‌ی حوزه‌های علمی را مهیا می‌کند، قدرت تصمیم‌گیری درست را به افراد می‌دهد» (م ۱۳). به گونه‌ای که چنین افرادی «به جای متوسل شدن به راه حل‌های قدیمی و همیشگی به راه حل‌های نو و غیرمتداول دست می‌زنند» (م ۱۵). به همین دلیل است که افراد دارای این مشخصه «همواره کنجکاوند و هیچ گاه خود را سیراب یادگیری نمی‌یابند» (م ۱). از آن جایی که خلاقیت عامل زمینه‌ساز یادگیری مادام‌العمر است، مهم‌ترین نقش را برای پیشرفت و دگرگونی جوامع در ابعاد مختلف ایفا می‌کند. «برخلاف تصور رایج، خلاقیت آموزش پذیر است و امروزه از آموزش و پرورش انتظار می‌رود که به پرورش افراد خلاق بیندیشد» (م ۱۲).

مقوله فرعی ۴-۱: مهارت فراشناخت

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۲ نفر به این مورد اشاره داشتند. فراشناخت به توانایی فرد در تشخیص دانسته‌ها و ندانسته‌های خویش اشاره دارد. «فرد به وسیله فراشناخت از اطلاعات و تجربیات گذشته استفاده و توانایی پردازش آن‌ها را داشته و در نهایت توانا به حل مسأله می‌شود» (م ۲). «فرد دارای فراشناخت بر یادگیری خود دائماً نظارت داشته» (م ۷) و بدین ترتیب «به جای تأکید بر چه آموختن بر چگونه آموختن تأکید می‌کند» (م ۱۰). زمانی که یادگیرنده نسبت به یادگیری خود آگاهی بیشتری داشته باشد «نسبت به یادگیری خود علاقمندتر شده و یادگیری به صورت عمیق‌تر و پایدارتر در وی اتفاق می‌افتد» (م ۱۱) و «فرد خودش مسئولیت یادگیری خود را عهده‌دار می‌شود (م ۱۵)». لذا برخورداری معلمان از ویژگی فراشناخت علاوه بر آن که زمینه را برای یادگیری مادام‌العمر فراهم می‌کند، تربیت نسلی دارای فراشناخت را تضمین می‌کند.

مقوله فرعی ۵-۱: یادگیری خود راهبر

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۲ نفر به این مقوله اشاره داشتند. «وقتی فردی خودش نیازهای یادگیری‌اش را تشخیص دهد، به راحتی می‌تواند برای خود هدف‌گذاری کرده (م ۵)» و «سپس برای رسیدن به این اهداف مناسب‌ترین روش‌ها را با توجه به سبک یادگیری خود به کار گیرد» (م ۷) و «دائماً نتایج و پیامدهای یادگیری خود را ارزیابی کرده و در همه حال مستقلاً به یادگیری بپردازد (م ۱۲)». «چنین فردی خودجوش به دنبال یادگیری است» (م ۱۳) و «همواره در یادگیری ابتکار به خرج می‌دهد و یادگیری وی ماندگار خواهد بود» (م ۳). در یادگیری خود راهبر «چون هرکس خودش نیاز یادگیری‌اش را دنبال کرده و به یادگیری دست می‌یابد (م ۷)»، شعار یادگیری برای همه در همه‌ی زمان‌ها و همه‌ی مکان‌ها بدین طریق تحقق می‌یابد.

مقوله فرعی ۶-۱: خود تنظیمی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۱ نفر این مقوله را در گفته‌های خود معرفی کردند. یادگیری خود تنظیمی، فرایند فعال و سازمان یافته‌ای است که «طی آن فراگیرندگان اهدافی را برای یادگیری خود انتخاب» (م ۴)، سپس، سعی می‌کنند تا «در فرآیند یادگیری، یک مشارکت کننده فعال باشند» (م ۸) و «به طور مداوم بر فرآیند یادگیری خود نظارت فعال نمایند» (م ۱). «چنین افرادی بدون نیاز به حضور مربی یا معلم برای رسیدن به اهداف پیش فرض خود تلاش می‌کنند» (م ۹) و بدین طریق یادگیری فعال، عمیق و پایدار خواهد داشت. «فردی که در یادگیری، خودتنظیم باشد، فرصت‌های یادگیری بیشتری تجربه کرده و درگیری وی با موضوعات مختلف عمیق‌تر خواهد بود (م ۲)» و مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر در وی تقویت خواهد شد.

مقاله اصلی ۲: شایستگی‌های فنی

بر اساس نتایج به دست آمده از مصاحبه، صاحب‌نظران به مواردی از جمله؛ کارآفرینی، مدیریت دانش، مهارت فناورانه، مهارت پژوهشی، راهبردهای مطالعه و یادگیری و تسلط بر زبان انگلیسی اشاره کردند. مضامین فرعی و نمونه‌هایی از نقل قول‌ها به شرح ذیل می‌باشد؛

مقاله فرعی ۱-۲: کارآفرینی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۰ نفر به این مقوله اشاره داشتند. «معلمان کارآفرین، علاقه‌ی بسیاری به آموزش و یادگیری مداوم دارند» (م ۱۲)، آن‌ها نه تنها «الهام بخش، دارای فکر باز، با اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیر و مسئولیت‌پذیرند» (م ۱۳) بلکه «عمل-گرا هستند و می‌توانند با دانش آموزان کار کنند» (م ۸). آن‌ها دانش آموزان را هدایت می‌کنند و «در کنار ایده پردازی جدید، قادر به فکر کردن درباره موضوعات و مسائل جاری هستند» (م ۱۰) و افق‌هایی جدید را پیش روی دانش آموزان و همکاران خود ترسیم می‌کنند. «معلمان کارآفرین جرأت می‌کنند، الگوهای سنتی را از میان بردارند» (م ۴). به روش‌های جدید فکر کنند و در حکم یک نیروی محرک برای تغییر رفتار عمل کنند. «کارآفرینی یک ویژگی ذاتی و انتسابی نیست، بلکه اکتسابی است» (م ۲). لذا توسعه کارآفرینی در یک کشور مستلزم آموزش و تربیت معلمان مجرب کارآفرین است.

مقاله فرعی ۲-۲: مدیریت دانش

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۹ نفر به مقوله ذکرشده، اشاره کردند. مدیریت دانش وسیله‌ای برای توانمندی فردی است. «این مهارت باعث می‌شود فرد از جستجوی دانش لذت برده، منجر به ترویج و بسترسازی فرهنگ یادگیری شود» (م ۱). به اعتقاد مصاحبه شونده کد ۵ «مدیریت دانش افراد را برای فراگیری مادام‌العمر آماده می‌کند. زیرا با ایجاد موفقیت در یادگیری، آن‌ها را مشتاق و تشنه برای تداوم یادگیری می‌گرداند» (م ۵) و «همین موفق شدن در کسب دانش از دیگران و انتقال دانش خود، به دیگران، موجب می‌گردد، افراد یادگیری خود را به صورت مستمر ادامه دهند» (م ۱۱). «تجارب منحصر به فرد هر معلم یک منبع غنی دانش است که نباید هدر رود، بلکه باید به طرز هنرمندانه‌ای به سایر معلمان منتقل شود» (م ۶). این انتقال تجارب ضمن ایجاد انگیزه در معلمان و توانمند ساختن آنان در مواجه شدن با چالش‌های آموزشی و غیرآموزشی زمینه برای یادگیری مداوم را در آن‌ها مهیا می‌سازد.

مقاله فرعی ۳-۲: شایستگی دیجیتال

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۳ نفر به مقوله مذکور اشاره داشتند. «امروزه جوامع جهانی به سمت جامعه مبتنی بر دانایی حرکت می‌کنند. اساس چنین جامعه‌ای بر پایه تکنولوژی‌های متنوع و نوظهور است» (م ۳). «...تکنولوژی‌ها و به خصوص کامپیوتر ابزارهای دسترسی سریع به اطلاعات هستند و بنابراین برای یادگیری یک منبع اساسی هستند...» (م ۴). «...در آینده‌ای نه چندان دور همه چیز تحت سیطره‌ی تکنولوژی قرار می‌گیرد و بیشتر خدمات و اقدامات اجتماعی وابسته به تکنولوژی می‌شود. به طور یقین یادگیری هم بیش از امروز وابسته به تکنولوژی می‌شود. پس افراد باید برای کسب اطلاعات جدید، مهارت استفاده از تکنولوژی را داشته باشند» (م ۹). «این مهارت سواد دیجیتالی تأثیر زیادی بر فرآیند یادگیری مادام‌العمر از نظر دسترسی به اطلاعات درست با استفاده از منابع اطلاعاتی قابل اعتماد دارد» (م ۱۵).

مقاله فرعی ۴-۲: مهارت پژوهشی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۳ نفر به این مقوله اشاره کردند. شایستگی پژوهشی دانش، مهارت و توانمندی برای طراحی و اجرای فرآیند پژوهش است. «افراد باید توانایی شناسایی مسائلی که جنبه‌ی پژوهشی دارد را داشته باشند» (م ۱). پس از آن با «استفاده از روش‌های صحیح جمع‌آوری اطلاعات کمی و کیفی به بیان راه حل مناسب برای مسائل پردازند» (م ۶). «امروزه افراد نمی‌توانند با حفظ کردن مجموعه‌ی محدودی از دانش که خواه ناخواه و به سرعت از رده خارج می‌شوند متکی باشند از این رو باید بتوانند مهارت و تسلط کافی در دستیابی به اطلاعات، ذخیره، بازیابی، مدیریت اطلاعات و... بدست

آورند و از آن به خوبی بهره گیرند» (م ۱۲). «...معلمان برای به روز بودن و آگاه بودن دائمی، به دانستن و شناخت نیاز دارند. بهترین راه و دائمی ترین راه به این شناخت، تحقیق است...» (م ۴).

مقوله فرعی ۵-۲: راهبردهای مطالعه و یادگیری

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۳ نفر به این مقوله اشاره کردند. «راهبردهای مطالعه شامل به کارگیری بعضی از رفتارها، افکار و عملکردها در طول یادگیری با هدف کسب اطلاعات بیشتر و ذخیره سازی دانش های جدید در حافظه و ارتقای مهارت ها می باشد. افراد بهره مند به این مهارت می توانند با مدیریت زمان و نظارت بر یادگیری خود به بهترین نحو یاد بگیرند» (م ۲) و در نتیجه «از یادگیری های سطحی به یادگیری های عمیق برسند» (م ۱۵). «معلمی حرفه ای است که تنها با آموزش های دانشگاهی نمی توان به نیازهای حرفه ای آن پاسخ داد» (م ۷). «معلمان پیوسته به یادگیری مباحث جدید نیازمندند و چون این یادگیری ها عموماً خودجوش و بدون نیاز به آموزش از سوی شخص یا مرجع خاص است در این شرایط معلمان ملزم به دانستن روش های صحیح مطالعه و یادگیری هستند تا با اشتیاق و بدون اتلاف وقت و انرژی به یادگیری پرداخته و علاقه با یادگیری مداوم در آن ها پررنگ شود» (م ۱۲)،

مقوله فرعی ۶-۲: تسلط بر زبان انگلیسی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۹ نفر به این مقوله اشاره کردند. «امروزه زبان انگلیسی به عنوان یک ابزار و بنیان برای استفاده از فرصت های یادگیری و دستیابی به جدیدترین یافته های علمی است» (م ۹). لذا «اگر یک معلم بخواهد همیشه توانایی یادگیری داشته باشد پس باید بتواند از اصیل ترین یافته های علمی منتشر شده در بهترین منابع استفاده کند...» (م ۴). «امروزه بسیاری از فعالیت ها و اطلاعات وابسته به کامپیوتر و سایر تکنولوژی های نوظهور هستند و موفق شدن در استفاده از این ابزارها به مسلط بودن بر زبان بین المللی نیاز دارد» (م ۲). علاوه بر آن در عصر اطلاعات، مجامع علمی و نشست های تخصصی به عنوان به روزترین مرجع اطلاعات محسوب می گردند که در بسیاری از مواقع در عرصه ی بین المللی فعال می باشند. لذا «معلمان برای بهره مندی از این پایگاه های علمی در ارتباط با مسائل حرفه ای و اجتماعی، نیازمند تسلط بر زبان انگلیسی هستند» (م ۷).

مقوله اصلی ۳: شایستگی های اجتماعی و فرهنگی

بر اساس نتایج به دست آمده از مصاحبه، صاحب نظران به مواردی از جمله؛ مهارت شبکه سازی، شایستگی های چند فرهنگی، مهارت ارتباطی اشاره کردند که در دسته شایستگی های اجتماعی و فرهنگی قرار داده شد. مضامین فرعی و نمونه هایی از نقل قول ها به شرح ذیل می باشد؛

مقوله فرعی ۱-۳: مهارت های ارتباطی

از بین ۱۵ نفر مصاحبه شونده، ۱۲ نفر به مقوله مذکور اشاره کردند. «اکثر افرادی که مهارت های ارتباطی، گفتاری و نوشتاری قابل قبولی دارند، همیشه برای یادگیری موفق تر عمل می کنند. بنابراین تقویت مهارت های معلمان در این سه زمینه ضروری است» (م ۱). «انسان یک موجود اجتماعی است و دائماً در ارتباط با افراد دیگر است. پس معلمان هم برای بهبود سطح کیفیت آموزش خود و بالا بردن دانش خود به ایجاد ارتباط مؤثر نیازمندند» (م ۸). اما در هر صورت «کسب مهارت های ارتباطی، یادگیری را نافذتر می کند. همچنین مؤثرترین یادگیری ها بر اساس مهارت های ارتباطی مناسب پایه ریزی می شود» (م ۱۱). به اعتقاد مصاحبه شونده کد ۲ «باید تبادل اطلاعات و افکار بین فرستنده اطلاعات و گیرنده آن به خوبی برقرار گردد تا ادراک کامل، و یادگیری به نحو احسن انجام گیرد». «هر چقدر این ارتباط بیشتر شود، اعتماد به نفس و انگیزه یادگیری در فرد افزایش و به تبع آن کیفیت یادگیری هم ارتقا می یابد» (م ۱۰). در این شرایط زمینه برای تداوم یادگیری نیز مهیا می گردد.

مقاله فرعی ۲-۳: شایستگی‌های چند فرهنگی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۹ نفر به این مقوله اشاره کردند. در عصر حاضر به دلیل تعاملات گسترده‌ی فیزیکی و مجازی و از میان رفتن مرزهای قراردادی سنتی، پیوندهای گریزناپذیری بین افراد در فرهنگ‌ها به وجود آمده است. «ایران از گروه‌های فرهنگی، قومی و زبانی متنوعی شکل گرفته است که هر کدام در فرهنگ و آداب و رسوم، زبان، دین و مذهب دارای تفاوت‌هایی با یکدیگرند. این تنوع فرهنگی نیازمند داشتن معلمانی است که بتوانند این تفاوت‌ها را درک و مقدمات هماهنگی و سازگاری بین فرهنگ‌ها را در جهت تسهیل یادگیری فراهم نمایند» (م ۳). «فرهنگ حاوی فرصت‌های یادگیری متعددی است که افراد دارای شایستگی فرهنگی می‌توانند از این فرصت‌ها بهره‌مند شوند» (م ۹). «معلمان باید مهارت‌های آموزشی چندفرهنگی و نگرش مثبت به تنوع فرهنگی داشته باشند» (م ۶). «معلمان در نقش الگو محوری خود باید بتوانند به عنوان یک الگو عمل کرده و مهارت فرهنگی را به نمایش بگذارند» (م ۱۳). معلمانی که چند فرهنگی هستند، توانمندی برقراری ارتباط با افراد مختلف را دارند و در نتیجه از زمینه‌های لازم برای تداوم یادگیری برخوردارند.

مقاله فرعی ۳-۳: مهارت شبکه‌سازی

از بین ۱۵ مصاحبه شونده، ۱۳ نفر به این مقوله اشاره کردند. «معلمان باید بتوانند به گونه‌ای اثربخش باهم اجتماعات یادگیری تشکیل داده» (م ۱۲) و به تبادل اطلاعات و تجربیات خود بپردازند. «یک معلم به عنوان یک عضو فعال اجتماعی است بنابراین باید در تعامل سازنده با اجتماع در حال تغییر خود کاملاً توانمند باشد...» (م ۱). «معلمان یک قشر تأثیرگذارند از این بابت که در جامعه الگو و سرمشق‌اند و هرگونه رفتار آن‌ها در جامعه و بیشتر در کلاس درس به چشم می‌آید. لذا مراکز تربیت معلم باید بر روی مهارت‌های شبکه‌سازی معلمان به خاطر نقش الگویی شان بیشتر کار کند.» (م ۳). به اعتقاد مصاحبه شونده کد ۸ «...شرایط متحول اجتماعی افرادی پویا و در حال تکاپو در جامعه می‌خواهد، افرادی که دائماً بتوانند با تغییرات سازگار شده و علاوه بر آن خودشان عامل تغییر باشند. این ویژگی خود نیازمند یادگیری مداوم است. معلمان هم به عنوان یکی از اعضاء شبکه جامعه از این قاعده مستثنی نیستند».

بحث و نتیجه‌گیری

در آغاز هزاره سوم تغییر و تحولات سریع علم و تکنولوژی یادگیری مادام‌العمر را به هدفی برجسته برای سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی تبدیل کرده، و اغلب به عنوان راهی برای ترویج جامعه مبتنی بر دانش مورد حمایت قرار می‌گیرد. در این بین معلم به عنوان مهم‌ترین رکن آموزش و همچنین عنصر فعال اجتماعی با کسب شایستگی‌های مورد نیاز برای یادگیرنده مادام‌العمر نقش تأثیرگذاری را در دستیابی به اهداف نظام آموزشی ایفا می‌کند. هدف این پژوهش مطالعه کیفی شایستگی‌های معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر بود. بررسی مصاحبه با صاحب‌نظران بیانگر این بود که شایستگی‌های معلمان به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر سه مقوله اصلی؛ شایستگی‌های شناختی و فراشناختی (۶ زیر مقوله)، شایستگی‌های فنی (۶ زیر مقوله) و شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی (۳ زیر مقوله) را در بر می‌گیرد. در خصوص شایستگی‌های شناختی معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر، یافته‌ها بیانگر زیر مقوله‌هایی از جمله: مهارت تفکر، مهارت تفکر نقادانه، خلاقیت، فراشناخت، یادگیری خود راهبر و خودتنظیمی بود. فیلد (۲۰۰۳)، اتحادیه اروپا (۲۰۱۷ و ۲۰۱۸)، مای و رایلی دوکت (۲۰۱۶)، کربی، کناپر و اگناتف (۲۰۱۰)، لی و تسای (۲۰۰۷)، تائو (۲۰۰۹) و محمدی مهر و همکاران (۱۳۹۰) در یافته‌های خود به نتایجی اشاره می‌کنند که تا حدودی با یافته‌های این پژوهش هم‌خوانی دارد. برخورداری معلمان از تفکر انتقادی بدین جهت ضروری است که تا زمانی که معلمان خود دارای این مهارت نبوده و در تدریس خود از تفکر انتقادی بهره نبرند، قادر به تربیت متعلمین نقاد نخواهند بود و دانش‌آموزان الگوی مناسبی برای یادگیری این مهارت و ایجاد آن در خویش نخواهند داشت. متفکران انتقادی افرادی نیازمند نظارت نظام‌مند بر تفکر خویش هستند تا بتوانند برنامه‌ها و راهبردهای یادگیری، ادراک اطلاعات و پیشرفت خویش را

به طور دقیق بازبینی نموده، مورد قضاوت قرار دهند و به ارزیابی، تفسیر، استنباط و استنتاج اطلاعات دریافتی از محیط بپردازند. بنابراین افراد، دانش و اطلاعات دریافتی از محیط را به نحو مطلوب و مؤثر سازمان‌دهی نموده و به تسهیل تفکر انتقادی خویش کمک می‌کنند. خلاقیت به عنوان یک پدیده نوین نقش مؤثری در توسعه و پیشرفت کشور در تمامی زمینه‌ها دارد. پرورش انسان‌هایی که بتوانند با تفکری خلاق با مشکلات روبرو شده با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و با بهره‌گیری از دانش جمعی و تولید افکار نو، مشکلات را حل کنند، ارزشمند می‌باشد. ویژگی خلاقیت در ارتباط با معلمان یک نیاز حتمی است زیرا حرفه‌ی معلمی قابلیت اقدامات مکانیکی و قالبی از پیش تعیین شده را ندارد و همواره غیرقابل پیش‌بینی و منعطف است. فراشناخت فرآیندی است که طی آن فراگیر از چگونگی یادگیری خود، چگونگی استفاده از اطلاعات برای تحقق هدف‌های مورد نظر، ارائه قضاوت درباره فرآیندهای شناختی در تکلیفی خاص و چگونگی استفاده از راهبردها برای رسیدن به هدف‌های یادگیری، کاملاً آگاهی دارد و حین و بعد از عملکرد سطح موفقیت و پیشرفت خود را ارزشیابی می‌کند. هر اندازه مهارت‌های فراشناخت در افراد افزایش یابد به همان میزان بر قابلیت حل مسأله آنان افزوده خواهد شد. زیرا هرچه دانشجویان در مورد درس‌ها بیشتر برنامه‌ریزی کنند، به همان اندازه، نظارت و ارزشیابی بیشتری در مورد اجرای آن برنامه دارند و هرچه مهارت برنامه‌ریزی، نظارت، نظم دهی و ارزشیابی در افراد افزایش یابد، همان قدر بر یادگیری و در نتیجه قابلیت حل مسأله افزوده خواهد شد. معلمان همچنین به عنوان یک کارگزار فکور در کلاس درس هر لحظه با مسئله‌ای جدید مواجه می‌شوند که نیازمند تصمیم‌گیری و انجام فعل مناسب است، از این رو دارا بودن مهارت‌های تفکر به معلمان کمک می‌کند که به راه‌حل‌های سریع‌تر و دقیق‌تری برسند. معلم یادگیرنده مادام‌العمر باید به سطحی از توانمندی‌های فردی برسد که بدون قرار گرفتن در یک نظام آموزشی ویژه، بتواند نیازهای آموزشی خود را شناسایی کرده و برای به دست آوردن آن بکوشد و در نهایت یادگیری خود را مورد ارزشیابی قرار دهد.

یکی دیگر از شایستگی‌های معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر، شایستگی‌های فنی بود که زیر مقوله‌هایی همچون: کارآفرینی، مدیریت دانش، مهارت فناوریانه، مهارت پژوهش، راهبرد مطالعه و یادگیری و تسلط بر زبان انگلیسی را شامل می‌شود. تائو و همکاران (۲۰۰۹)، لی و تسای (۲۰۰۷) و محمدی مهر و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه خود نتایجی را گزارش کرده‌اند که با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد. مدیریت دانش معلمان را قادر می‌سازد تا مجموعه‌ای از شیوه‌ها و راهبردهای دانش را برای گردآوری اطلاعات و اشتراک آن‌ها توسعه دهند و در نهایت بازده تدریس و یادگیری و ظرفیت یادگیری مدرسه را بهبود بخشند. معلمان با ظرفیت یادگیری بالا به طور مداوم توانایی‌هایشان را به روز می‌کنند. مهارت فناوریانه، یکی دیگر از شایستگی‌های معلمان به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر است، معلمان با کسب صلاحیت فناوریانه می‌توانند از فناوری‌ها در یادگیری مبتنی بر حل مسأله و مطالعات مبتنی بر پروژه استفاده کنند. معلمان با استفاده فناوری‌های نوین می‌توانند به اطلاعات دسترسی داشته و به تحلیل آن‌ها دست بزنند. بر این اساس از آنجایی که تکنولوژی به عنوان یک منبع اطلاعات محسوب می‌گردد و دستیابی به جدیدترین اطلاعات را تسهیل می‌نماید. لذا برخورداری از مهارت فناوریانه به تحقق یادگیری مادام‌العمر در معلمان کمک می‌کند.

تحولات روزافزون علم بر این موضوع تأکید می‌کند که صرفاً آموخته‌های معلمان در دوران آموزش‌های رسمی پاسخگوی نیازهای حرفه‌ای آنان نخواهد بود. زیرا معلمان بیشتر با مسائل انسانی روبرو هستند که پیچیده، چندوجهی و اصولاً نوظهور هستند. پاسخگویی به این مسائل به مجهر شدن به علم روز نیازمند است که تحقیق بهترین راه برای پاسخگویی به مسائل و دستیابی به علم روز است. یک محقق موفق، نیاز به دانستن راهبردهای مطالعه و یادگیری دارد. آگاهی از راهبردهای صحیح مطالعه و یادگیری منجر به درک عمیق و وسیع مطالب خوانده شده می‌شود و ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات را تسهیل می‌کند. به همین منظور تحولات روزافزون دانش بشری معلمان را به منظور به روزرسانی دانش و اطلاعات خود به دانستن راهبردهای صحیح مطالعه و یادگیری ناگزیر کرده است. یکی دیگر از مهارت‌های مورد نظر مهارت زبانی بود، در این راستا

برای انجام آموزش اثربخش در مدرسه و همچنین استفاده از یافته‌ها و تجارب جهانی لازم است که معلمان آشنایی کافی با زبان بین‌المللی را داشته باشند.

در خصوص شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر، یافته‌ها بیانگر زیرمقوله‌هایی از جمله: مهارت ارتباطی، مهارت فرهنگی و مهارت شبکه‌سازی بود. اتحادیه اروپا (۲۰۱۷ و ۲۰۱۸) و تائو و همکاران (۲۰۰۹) در مطالعات خود به یافته‌هایی اشاره کرده‌اند که تا حدودی با نتایج این پژوهش همسو است. مهارت‌های ارتباطی به مجموعه‌ای از رفتارها اطلاق می‌شود که به انسان کمک می‌کند تا میان عواطف و نیازهای خود ارتباط برقرار کند و به اهداف میان‌فردی و اجتماعی دست یابد. شایستگی‌های ارتباطی توانایی فرد برای حفظ روابط رضایت‌بخش و سالم در طی زمان از طریق ارتباطات مناسب افکار و ایده‌ها است، به عبارت دیگر مهارت‌های ارتباطی رفتارهای آموخته شده‌ای است که بر روابط بین فردی با همسالان و سایر افراد بزرگسال تأثیر می‌گذارد. با این تعبیر از مهارت‌های ارتباطی، هر یک از افراد جامعه برای پیشرفت و شکوفایی استعدادهای خود و سازگاری مطلوب با محیط و اطرافیان نیازمند کسب مهارت‌های ارتباطی هستند. ارتباط مناسب زمینه‌ساز یادگیری و کلیدی‌ترین شایستگی برای حرفه معلمی محسوب می‌گردد. شایستگی‌های فرهنگی دیگر ویژگی شناخته شده است. از آنجایی که معلم علاوه بر ارتباط با فرهنگ‌های مختلف خود نیز مبلغ نگرش چند فرهنگی به فراگیرانش است. مطابق با رویکرد یادگیری مادام‌العمر باید از کلیه فرصت‌های یادگیری به نحو احسن استفاده کند. بر همین اساس گاهی فرصت‌های یادگیری وابسته به فرهنگ می‌شوند، بنابراین کسب دانش، ادراک، نگرش و مهارت‌های فرهنگی در جهت آمادگی برای یادگیری مادام‌العمر امری ضروری است. مهارت شبکه‌سازی بیانگر توانایی برقرار کردن ارتباط اثربخش با دیگران است به گونه‌ای که افراد در یک تعامل اجتماعی مثبت به اهداف شخصی نیز دست یابند. معلمان به وسیله مهارت شبکه‌سازی می‌توانند از تجارب غنی افراد دیگر برای رفع چالش‌های آموزشی خود استفاده کنند. ارتباط صحیح به منظور بهره‌مندی مؤثر از دیگر مجامع یادگیری، یکی از لوازم توسعه حرفه‌ای مداوم معلمان محسوب می‌گردد که این امر ضرورت ارتقای مهارت شبکه‌سازی در معلمان را اثبات می‌کند. این مهارت افراد را قادر می‌سازد تا پیوسته از ظرفیت‌های یادگیری موجود استفاده نمایند و یک یادگیرنده مادام‌العمر گردند.

در این پژوهش گرچه سعی شد به شکل جامع شایستگی‌های مورد نیاز معلمان برای تبدیل به یادگیرنده مادام‌العمر شدن را بررسی کند، ولی در عین حال، دارای محدودیت‌هایی نیز بود از جمله این محدودیت‌ها استفاده از روش کیفی و مصاحبه و عدم دسترسی مناسب به صاحب‌نظران این حوزه بود. محدودیت دیگر پیچیدگی و چند بعدی بودن مفاهیم یادگیری مادام‌العمر و وابستگی آن‌ها به عوامل درونی و بیرونی متعدد است که پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی ابعاد دیگر و ویژگی‌های دیگر تأثیرگذار بر یادگیری مادام‌العمر مورد تحلیل و واکاوی قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درسی در آموزش عالی با ارائه برنامه‌های آموزشی و طراحی راهبردهای اثربخش، فرصت مناسبی را جهت رشد و کسب شایستگی‌های مورد نیاز برای معلم به مثابه یادگیرنده مادام‌العمر، فراهم نمایند و برای به روز رسانی دانش معلمان و تعالی مستمر آنها، نشست‌های هم‌اندیشی مشترک را با معلمان برگزار کنند.

منابع

- جلیلی، اکبر، حجازی، مسعود، انتصار فومنی، غلامحسین و مروتی، ذکراه. (۱۳۹۷). رابطه فراشناخت و عملکرد تحصیلی با میانجیگری حل مسئله. فصلنامه سلامت روان کودک، دوره پنجم، شماره ۱، ۸۰-۹۱.
- دامغانیان، حسین و یزدانی زیارت، محمد. (۱۳۹۵). تبیین مدل شایستگی‌های ارتباطی درون‌فردی تشویق‌کننده روابط مثبت و اثربخش در سازمان از دیدگاه خبرگان دانشگاهی. پژوهش‌نامه روانشناسی مثبت. ۲(۴)، ۱۹-۳۸.

کمیسیون ملی یونسکو در ایران (بخش آموزش). (۱۳۹۲). گزارش نهایی کارگاه یادگیری مادام‌العمر در ایران: چالش‌ها، دستاوردها و چشم‌انداز آینده، تهران، مهر ماه ۱۳۹۲.

- Avalos, B. (2011). Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years. *Teaching and Teacher Education*, 18 (5): 483-491.
- Chitiba, Constanța Aurelia. (2012). Lifelong learning challenges and opportunities for traditional universities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46.
- Colakoglu, J. (2002). The importance of motivation to learn life. *National Education Journal*, 2 (1): 155-156.
- Collins, J. (2009). Education technique for lifelong learning: lifelong learning in the 21st century and beyond. *Radio graphics*, 29(2), 613-622.
- Demirel, M, & Akkoyurlu, B. (2017). Prospective teachers lifelong learning in the 21 century and beyond. *Radio graphics*, 29(2), 613-632.
- Dhaliwal, Maninder Kaur. (2015). Teachers becoming lifelong learners. *The Business & Management Review*; London Vol. 5, Iss. 4, : 259-264.
- European Commission. (2017). Support of the stakeholder consultation in the context of the key competences review. Report1: comparative analyses of national and international competence frameworks, p17.
- Farber, B. A. (2000). Understanding and training burnout in a changing culture, *Psychotherapy In Practice*. Vol. 65. No 5. Pp: 589-594.
- Field, J. (2003). Lifelong Learning. *International Journal of Lifelong Education*, Vol. 20, No. 15, pp. 3-15.
- Hursen, Cigdem. (2013). Are the teachers lifelong learners? 5th World Conference on Educational Sciences - WCES 2013, Available online at www.sciencedirect.com.
- Jarvis, P. (2012). Learning from everyday life. *Human and Social Studies Research and Practice*, 1(1), 1–20. Retrieved October 20, 2018, from <http://hssrp.uaic.ro/?sectiune=5&positie=1>
- Kirby, J. R, Knapper, C, Lamon, P & Egnattof, W. J. (2010). Development of a scale to measure lifelong learning. *international journal of lifelong education*, 29(3): 297-302.
- Knapper, C, Cropley, A. (2000). *Lifelong Learning in Higher Education*. London; Kogan page, 3rd de.
- Li. A. M & Tsai, C. (2007). An indicator system for adult lifelong learning. *The journal of human resource and adult learning*, 3(3), 61-69.
- Lifelong learning council Queensland INC. (2015). What is lifelong learning? Retrieved November 23, 2018.
- Mccarley, P. R. (2014). *The Influence of Interpersonal and Intrapersonal Self-Regulatory Variables on Performance Outcomes of Counseling Interns*. A Dissertation of The Columbian College of Arts And Sciences And The Graduate School Of Education And Human Development for the Degree of Doctor of Philosophy in Educational management. The George Washington University.
- Mi, m & RileyDoucet, C. (2016). Health professions students lifelong learning orientation: association with information skills selfefficacy. *Evidence based library & information practice*, 11(2),121-135.
- Moreno, R., & Ortegano-Layne, L. (2007). Using cases as thinking tools in teacher education: The role of presentation format. *Educational Technology Research and Development*.
- Nesbit T, Dunlop C, Gibson L. (2007). Lifelong Learning in Institutions of Higher Education. *Canadian Journal of University Continuing Education*. Vol. 33, No. 1, pp. 35-60
- Nordstrom, N. (2009). *Lifelong Learning at its Best: Practices in Adult Credit Programs*. http://en.wikipedia.org/wiki/Lifelong_Learning.

- Nousiainen, Tuula. Kangas, Marjaana. Rikala, Jenni. Vesisenaho, Mikko. (2018). Teacher competencies in game-based pedagogy. *Teaching and Teacher Education*, 74, 85-97.
- Rahayu, Sri. Ulfatin, Nurul. Wiyono, Bambang Budi. Imron, Ali. Wajidi, Muh Barid Nizarudin. (2018). The Professional Competency Teachers Mediate the influence of Teacher Innovation and Emotional Intelligence on School Security. *Journal of Social Studies Education Research*, 9 (2), 210-227.
- Sampaio, R. (2008). Educar, ensinar e aprender a distância na era digital: princípios básicos. proceedings of the X simpósio Internacional de Informática Educativa. 03-05 October. Salamanca, pp: 145-150.
- Tao W, Cheng J, Dong W, Wang, J. (2009). East Asia Lifelong Learning Community 2020: Objective, Organization and Operation. *Transit Stud Rev*, 16:252-268
- Wu, M. L. (2004). *Lifelong learning: Ideas and practices*. Taipei: Wu nan publisher.